

Toename van baardvleermuis en franjestaart

Vleermuizen langs de Nederlandse kust

Zowel de baardvleermuis (*Myotis mystacinus*) als de franjestaart (*Myotis nattereri*) overwinteren in bescheiden aantallen in de kuststreek van Noord- en Zuid-Holland en Zeeland.

De laatste jaren is er bij de baardvleermuis sprake van een spectaculaire toename, met name in het binnenduigebied, terwijl de franjestaart zich definitief gevestigd heeft in het gebied.

Reden om de schijnwerpers eens op deze soorten te zetten.

Kees Mostert, Bart Noort & Jan Piet Bekker

Sinds de jaren negentig worden jaarlijks vrijwel alle toegankelijke bunkers in het Hollandse kustgebied onderzocht op het voorkomen van overwinterende vleermuizen. Hierdoor is een goed beeld te schetsen van het aantal overwinterende vleermuizen in dit gebied. Onder het kustgebied wordt in dit artikel het duingebied, de aangrenzende landgoederen op de binnenduinen en een aantal aangrenzende polders verstaan. In het aangrenzende open klei-/veengebied zijn vrijwel geen ob-

jecten bekend met overwinterende vleermuizen.

Baardvleermuis In de afgelopen decade is het aantal overwinterende baardvleermuizen in het Hollandse kustgebied toegenomen van zo'n honderd exemplaren naar meer dan 250 exemplaren tijdens de laatste wintertelling (2008/2009, zie figuur 1). Daarnaast zijn in dezelfde periode ook steeds meer bunkers in gebruik genomen door baardvleermuizen, waaronder ook

objecten die verder van het kustgebied af liggen.

De baardvleermuis komt in het gebied niet overal voor als overwinteraar en ook niet in gelijk verdeelde aantallen. In het kustgebied van Noord-Holland is de baardvleermuis tamelijk schaars, met maximaal vijftien exemplaren per winter. Er zijn enige objecten in de omgeving van Haarlem-IJmuiden en Egmond-Schoorl waar jaarlijks kleine aantallen overwinteren. In Zuid-Holland overwinteren vrijwel alle baardvleer-

muizen in het binnenduin- en duingebied tussen Den Haag en Katwijk. De soort ontbreekt echter in onderkomens tussen Katwijk en de omgeving van Noordwijk. Ten zuiden van Den Haag wordt alleen overwinterd bij Hoek van Holland en Voornes Duin (met gemiddeld twintig en vijf exemplaren per winter). In Zeeland is het aantal overwinteraars eveneens beperkt, en wel tot Haamstede (Schouwen) en een aantal kleine objecten in Zeeuws-Vlaanderen (met respectievelijk gemiddeld vijf en twintig exemplaren per winter). De baardvleermuizen in het kustgebied zijn steekproefsgewijs nader onderzocht op soort. Deze hebben tot nu toe alleen betrekking op de gewone baardvleermuis (*Myotis mystacinus*).

Franjestaart Vanaf midden jaren negentig is de franjestaart jaarlijks aanwezig als overwinteraar langs de Hollandse kust. Daarvoor werd zo nu en dan een incidentele overwinteraar gevonden. Het aantal is sindsdien jaarlijks langzaam maar zeker gegroeid (zie figuur 1). De afgelopen decade is het aantal toegenomen van vijftien naar meer dan vijftig exemplaren in de laatste winter. Ook het aantal objecten waarin de soort overwintert is toegenomen.

De eerste waarnemingen van franjestaarten in Noord-Holland vonden plaats in de kuststrook. Vanaf 1987/1988 werden een of enkele dieren geteld. Langzaam maar zeker nam het aantal dieren toe. De afgelopen jaren overwinteren hier in wisselend aantal enkele tientallen dieren. In Zuid-Holland is de franjestaart tot nu toe alleen bekend van het gebied tussen Den Haag en Noordwijkerhout (met maximaal achttien overwinteraars in de winter van 2007/2008). In Zeeland is de soort sinds de winter 1994/1995 jaarlijks aanwezig in het

slotbos van Haamstede. Het aantal is hier jaarlijks toegenomen tot maar liefst 35 exemplaren in de winter van 2007/2008. Op Walcheren, waar in het verleden af en toe een enkel exemplaar werd geteld, lijkt de soort vanaf 2002/2003 vaste voet te hebben gezet in Oranjezon, hoewel hier tot nu toe niet meer dan maximaal twee dieren per winter zijn geteld.

Leefgebieden Interessant is dat de toename van de baardvleermuis langs de Nederlandse kust in andere objecten plaatsvindt dan de toename van de franjestaart. Als we naar de directe omgeving kijken waarin de objecten zich bevinden wordt duidelijk dat de meeste baardvleermuizen overwinteren in relatief koude en kleine bunkers in de landgoederen in het binnenduin. In het open duingebied zijn vele, zowel grote als kleinere, bunkers aanwezig, maar deze worden vrijwel niet door baardvleermuizen gebruikt. Goede voorbeelden zijn de grote duingebieden van Meijndel en de Amsterdamse Waterleidingduinen, waar vrijwel geen baardvleermuizen overwinteren, maar bijvoorbeeld wel enkele honderden watervleermuizen. De franjestaart wordt merendeels gevonden in objecten in het bosrijke binnenduin, maar ook in grote complexen in het open duingebied. Deze soort lijkt een iets minder uitgesproken voorkeur voor het beboste binnenduin te hebben dan de baardvleermuis.

Beheer De toename van zowel baardvleermuis als franjestaart is naar inschatting voor een belangrijk deel toe te schrijven aan het actieve beheer dat in veel (potentiële) winterverblijfplaatsen langs het Nederlandse kustgebied heeft plaatsgevonden. Veel objecten zijn voor mensen ontoegankelijk gemaakt en vrijwel alle ob-

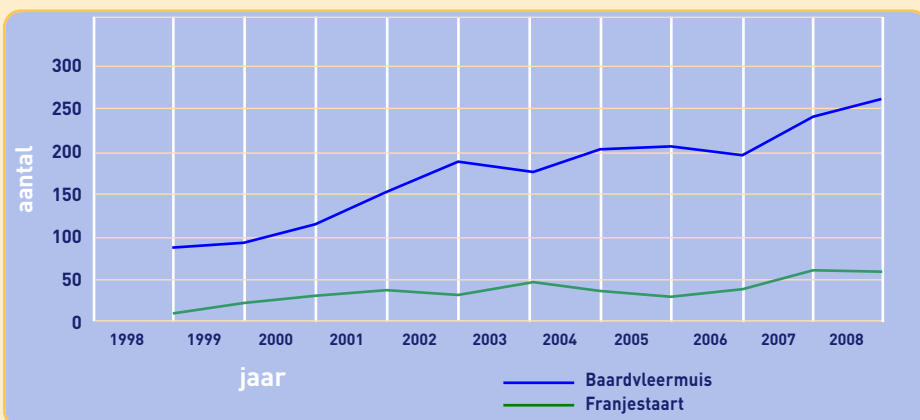
Concentraties baardvleermuizen

Als we de aantalontwikkeling van de baardvleermuis langs de Hollandse kust per regio samenvatten, komt naar voren dat de toename van deze soort vooral is te herleiden tot vier complexen tussen Wassenaar en Katwijk. Hier overwintert echter wel meer dan zestig procent van het totaal langs de Hollandse kust. In deze objecten gezamenlijk vond een spectaculaire groei plaats van 34 exemplaren in de winter van 1999/2000 naar 159 exemplaren in de winter van 2007/2008. De aantallen in andere gebieden langs de Hollandse kust lijken zich over langere termijn op hetzelfde niveau te handhaven. Om de eventuele oorzaken van de toename te achterhalen wordt hieronder een nadere toelichting gegeven op de aantallen overwinterende baardvleermuizen in Berkheide, vliegbasis Valkenburg, Rijksdorp en enkele kleine onderkomens bij Wassenaar.

Op Vliegbasis Valkenburg werden bij de eerste telling in 1997/1998 vijf baardvleermuizen geteld tegenover 49 dieren tijdens de laatste telling in 2008/2009. Vooral de afgelopen vier jaar is het aantal omhoog geschoten. In 2002 werd een groot deel van de hier aanwezige bunkers voorzien van een deur. Ook is hier water in de bunkers gezet.

Langs de oost rand van Berkheide werden in 1999/2000 zeven dieren geteld tegenover 39 tijdens de laatste telling in 2008/2009. In drie van de hier aanwezige 38 bunkers zijn in de toegang platen aangebracht. Daarnaast zijn deze bunkers tochtvrij gemaakt. In Rijksdorp werden tijdens de eerste telling in 1997/1998 zes baardvleermuizen geteld tegenover 37 dieren tijdens de laatste telling in 2008/2009. In Rijksdorp zijn in een vijftal bunkers enkele muurtjes geplaatst tegen tocht. De gestage groei kan echter niet alléén aan deze bunkers worden toegeschreven - de groei in de naastgelegen bunkers is even groot.

In de landgoederenzone tussen Den Haag en Wassenaar zijn slechts enkele kleine objecten bekend waar vleermuizen overwinteren. Het aantal baardvleermuizen is hier in de laatste decade toegenomen van zestien naar 34 exemplaren. De belangrijkste verandering in dit gebied was het geschikt maken van een oude ijskelder te Wittenburg. Hierin worden jaarlijks steeds meer baardvleermuizen gevonden. Dit ontrok aanvankelijk een aantal dieren uit kleine, dichtbij gelegen objecten, maar uiteindelijk is het totale aantal dieren in het gebied verdubbeld.

Figuur 1 Wintertellingen van 1998/99 - 2008/2009

jecten waar de soorten nu worden aangetroffen, betreffen objecten die vanaf de tweede helft van de jaren negentig voor bezoekers zijn afgesloten. Daarnaast zijn in meerdere objecten de omstandigheden

Bunker langs de kust. Foto Bart Noort

voor overwinterende vlemuizen verbeterd door de binnenruimtes vochtiger te maken en hier meer schuilmogelijkheden te creëren. Wat ook een rol speelt is het feit dat relatief veel nieuwe kleine objecten

zijn ingericht in het bosrijke binnenduin. Dit is met name voor de baardvlemuis van groot belang geweest, maar ook het merendeel van de overwinterende franjestaarten wordt hier gevonden. Het is niet uitgesloten dat - mede door de verbeterde omstandigheden voor overwintering - beide soorten zich tegenwoordig ook 's zomers in het kustgebied ophouden en hier vaste verblijfplaatsen hebben, bijvoorbeeld in het binnendingebied. Beide soorten maken gebruik van oude, holle bomen (Broekhuizen et al., 1992), en deze zijn juist daar te vinden. Helaas zijn er tot nu toe in de kuststrook van beide soorten geen kraamkolonies of andere verblijfplaatsen bekend geworden, behoudens een vangst van een vrouwtje baardvlemuis in een mistnet in mei 2006 in landgoed Zuydwijk bij Wassenaar. Achteraf uitgevoerd onderzoek met batdetectors heeft hier helaas geen nadere gegevens opgeleverd. Aanvullend onderzoek in het gebied naar de eventuele aanwezigheid van zomerverblijfplaatsen van beide soorten is gewenst.

Kees Mostert, Bart Noort
& Jan Piet Bekker
c.mostert@pzh.nl

Overwinterende franjestaarten en baardvlemuizen langs de Vlaamse kust

De overgebleven bunkers uit beide wereldoorlogen in de Vlaamse kust- en binnenduinen, werden lange tijd sporadisch opgenomen in de jaarlijkse reeks winterstellingen. Die worden sinds de jaren zeventig uitgevoerd door de Vlemuizenwerkgroep West-Vlaanderen. De enige uitzondering vormt het uitgebreide bakstenen gangenstelsel en bunkercomplex in de duinen van het provinciale domein Prins Karel in Raversijde (Oostende). De tellingen van de laatste jaren vertonen vrij grote schommelingen in het aantal baardvlemuizen tussen de drie en de zestien dieren, wellicht deels te verklaren door de wisselende zoekinspanning, maar ook door verstoring. Slechts een klein deel van het gangenstelsel werd speciaal voor vlemuizen ingericht. In het object overwinteren ook kleine aantallen water- en grootoorvlemuizen. Sinds een vijftal jaar is de werkgroep meer aandacht gaan besteden aan de kustbunkers. In totaal werden vele tien-

tallen bunkers tussen De Panne en Knokke bezocht. Resultaat: zeer lage aantallen baardvlemuizen en grootoorvlemuizen. Opvallend afwezig is de franjestaart: er is ons vandaag niet één historische waarneming bekend van een franjestaart langs de Vlaamse kust, voor zomer noch winter! Watervlemuizen vonden we tot nu toe alleen in Raversijde. Voor de baardvlemuis luidt de lijst (naast Oostende): twee bunkers in Cabour (De Panne) met maximaal twee dieren, drie bunkers in de Hazegraspolder en in het Zwin (Knokke) met maximaal drie dieren. We gaan er van uit dat het hier in alle gevallen de gewone, westelijke baardvlemuis (*Myotis mystacinus*) betreft.

Het spreekt vanzelf dat we met deze cijfers moeilijk over trends kunnen spreken. Een algemene conclusie luidt dat de beschikbare bunkers langs de Vlaamse kust - en dan vooral in de duinen - wellicht te zeer aan verstoring blootstaan. De beschikbare waarnemingen zijn afkomstig uit - grotendeels - voor het publiek afgesloten objecten. De ligging van de meeste bunkers op zich is goed, ze bevinden zich meestal in de resterende duingebieden, waarvan sommige vrij

dicht begroeid met struiken of bos. Los van de vraag of het de inspanning waard is, zou het inrichten van deze objecten voor vlemuizen ongetwijfeld resultaten opleveren, maar zeer grote aantallen vlemuizen zijn niet te verwachten. Daarvoor is het aanbod aan geschikt zomerbiotoop in de omgeving te klein.

Bob Vandendriessche

Verder lezen?

- Broekhuizen S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Limpens H., K. Mostert & W. Bongers, 1997. Atlas van de Nederlandse vlemuizen: 1-260. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Wijngaarden A. van, V. van Laar & M.D.M. Trommel, 1971. De verspreiding van de Nederlandse zoogdieren. - *Lutra*, 13: 1-41, kaart 1-64.